

uitgestorven waren. Later, toen het aantal fossielen steeds groter werd, herzag hij zijn mening, al moet dat weer voornamelijk uit ongepubliceerd materiaal — brieven, ongepubliceerde artikelen, etcetera — opgemaakt worden. In 1786, kort voor zijn dood, kwam Camper tot de conclusie dat er inderdaad in een tijd ver voor de komst van de mens op aarde dieren hebben geleefd die sindsdien uitgestorven zijn. Het scheppingsverhaal uit de bijbel was voor hem geen betrouwbare weergave meer van de vroegste geschiedenis van de aarde, maar had een uitsluitend 'zedelijke-filosofische' strekking gekregen. Daarmee was hij — zeker in de Republiek — één van de eersten en als hij zijn opvattingen gepubliceerd had, had hij er ook internationaal nog naam mee kunnen maken.

Juist door zo de nadruk te leggen op de niet gepubliceerde meningen van Camper heeft Visser een waardevolle bijdrage aan de wetenschapsgeschiedenis geleverd. Hij had wat meer kleur kunnen geven aan de levensbeschrijving, die nu wel erg summier is, of hij had Campers anatomische onderzoeken in een wat ruimere context kunnen plaatsen, bijvoorbeeld door systematische aandacht te besteden aan de herkomst van Campers anatomische materiaal. Maar het nieuwe zit toch in de ongepubliceerde stukken. Die maken begrijpelijk waarom Camper kort voor zijn dood verzuchtte: 'J'ai travaillé beaucoup, mais peu en est devenu' (15).

K. van Berkel

C. J. A. Jörg, *The Geldermalsen. History and Porcelain* (Groningen: Kemper Publishers, 1986, 124 biz., f77,50, ISBN 90 70295 29 6).

Het zoeken naar scheepswrakken is een bezigheid, die de laatste decennia door een steeds betere uitrusting op ruime schaal overal in de wereld wordt bedreven. Dit gebeurt uit diverse overwegingen (zuiver wetenschappelijke, als liefhebberij voor het onderwater bezig zijn en financiële) en leidt doorgaans tot het duiken en graven op wrakken van totaal verschillende aard. De duiker bijvoorbeeld met een financieel oogmerk vindt niet bij toeval een wrak van een rijk beladen schip. Hier is hij bewust naar op zoek gegaan, toegerust met gegevens over de lading en het verloop van de reis uit geschreven of gedrukte bronnen, kaarten, literatuur en eventueel informatie van de plaatselijke bevolking.

VOC-schepen hebben onder meer zijn belangstelling, maar niet alle. Tijdens de achtduizend heen- en terugreizen zijn in de zeventiende en achttiende eeuw bijna tweehonderdvijftig schepen vergaan en nog eens diverse tientallen tijdens de intra-Aziatische vaart. Niet al deze wrakken zijn interessant voor financieel gewin, in feite alleen die van uitgaande schepen, altijd beladen met edel metaal. De retourschepen hadden een vracht die een verblijf in zeewater niet zou doorstaan, met uitzondering van porselein. In het intra-Aziatische handelsverkeer werden ook wel edel metaal en tin vervoerd en schepen bij deze handel vergaan zijn de afgelopen jaren eveneens in de belangstelling gekomen. Het is duidelijk dat de resten van vergane retourschepen of van uitgaande schepen, waaruit de VOC na het verongelukken zelf het edel metaal heeft laten bergen (zoals van de 'Amsterdam') alleen vanuit de eerste twee overwegingen worden onderzocht. Amateurduikers werken daarbij vaak met wetenschappelijke instellingen samen. Maar resten van schepen uit andere periodes en in andere vaarten gebruikt vallen vaak eerder onder hun aandacht. Voor Nederlandse territoriale wateren geldt sinds een recente aanpassing van de monumentenwet dat scheepswrakken als cultuur-historisch erfgoed worden beschouwd.

In het licht van de huidige kennis van de scheepvaart van de VOC was het merkwaardig dat vorig jaar bij het veilinghuis Christie's in Amsterdam een enorme lading porselein arriveerde, waarvan niet meer werd meegedeeld dan dat zij afkomstig was uit een Europese koopvaarder in het midden van de achttiende eeuw in de Zuid-Chinese Zee gezonken. Een beroepsberger als de Australiër M. Hatcher stuit niet bij toeval op een wrak met ongeveer 170.000 stukken porselein. Twee jaar eerder was al iets dergelijks gebeurd toen Hatcher bij hetzelfde huis porselein had doen veilen uit een onbekende Chinese jonk, die later in 1645 bleek te zijn vergaan. Bovendien was bekend, dat Hatcher naar VOC-wrakken zocht. Aangezien de Nederlandse staat als erfopvolger van de VOC al jarenlang een aandeel claimt in de opbrengst van geborgen goederen uit compagnieschepen, kwam het recesent gepast voor de overheid ervan te verwittigen dat zijns inziens de lading afkomstig was uit de 'Geldermalsen'. Ongeveer te zelfder tijd kwam ook C. J. A. Jörg, verbonden aan het Groninger Museum, vanuit een kunsthistorische invalshoek tot de overtuiging dat het porselein uit de in 1752 gezonken VOC-er moest komen. De Dienst der domeinen van het ministerie van financiën heeft tenslotte met de berger een contract over een aandeel in de opbrengst kunnen sluiten. Geheimzinnigheid is zelden een goede zaak en vanuit onderwater-archaeologisch en maritiem-historisch standpunt was bij de berging al het een en ander misgegaan. Rapportage over de omstandigheden waarin de gevonden objecten zich bevonden, ontbreekt bijvoorbeeld. Thans is officieel bekend dat bij Christie's porselein van de 'Geldermalsen' is geveild en in Jörgs boek zijn de achtergronden van de reis, de verdere bestanddelen van de lading en — tot in detail — de soorten porseleinen voorwerpen beschreven.

Nu de storm van publiciteit over de veiling is gaan liggen en kopers van kavels porselein en goud zich wellicht al afvragen of zij niet te veel hebben geboden, is het nuttig vast te stellen dat onderwater-archaeologie hierdoor weer meer aandacht heeft gekregen, verbetering van regelgeving op dit terrein bespoedigd kan worden, maar ook dat nieuwe vondsten à la Hatcher waarschijnlijk blijven. Autoriteiten in andere landen zijn zich overigens meer bewust geworden van hetgeen zich in hun wateren mogelijk nog aan historische scheepswrakken bevindt. Ook in Indonesië, in welks territoriale wateren de 'Geldermalsen' volgens contemporaine verklaringen en zeekaarten is gezonken en waar tegenover Hatcher volhoudt dat het wrak niet bij Geldria's droogte is gevonden maar elders buiten de Indonesische territoriale grenzen. Op deze materie gaat Jörg in zijn zeer fraai geïllustreerde boek slechts indirect in, wanneer hij de betrouwbaarheid en nauwkeurigheid van het relaas van de overlevenden ter discussie stelt.

Terecht vermeldt Jörg enkele malen dat de waarde van diverse vondsten beperkt is, omdat over de vindomstandigheden geen gegevens beschikbaar zijn gekomen. Voor het overige klinkt in zijn boek ontzag en bewondering voor Hatcher door.

Van de grote porseleinkenner die Jörg is, kon worden verwacht dat dit achttiende-eeuwse gebruiksgoed de grootste aandacht in het boek heeft gekregen. Het vormde op de veiling veruit het belangrijkste onderdeel, maar voor de tijdgenoot omstreeks 1750 waren de ongeveer 250.000 stuks porselein financieel een bijkomstigheid. Thee, zijden stoffen en ruwe zijde waren veel belangrijker voor de Compagnie. Het was een rijke lading, die voor f714.000,- in Kanton was ingekocht; hiervan kostte het porselein slechts f37.000,-. Het goud ter waarde van bijna f70.000,- was voor kooplieden in India bestemd en is hierbij niet meegerekend. Voordat de auteur uitvoerig op de geborgen resten van de lading en scheepsinventaris ingaat, schetst hij de achtergrond van de VOC-handel met China en gaat hij daarna speciaal in op de lading voor de schepen die te Kanton in 1751 werd ingekocht.

Hierbij komen interessante details naar voren. Het blijkt nu dat het assortiment porselein dat onder in het ruim van de 'Geldermalsen' gestuwd werd niet conform de nieuwe wensen van de Heren Zeventien was, maar nog volgens oudere voorschriften. De nieuwe 'eis' was te laat in Kanton gearriveerd. Zodoende zou de Compagnie zonder de scheepsramp toch weer niet-gewenste botervloten en spuugkommen ontvangen hebben! Jörg slaat overigens de plank mis als hij stelt dat thee in de tweede helft van de achttiende eeuw het voornaamste handelsgoed van de VOC zou zijn. Dat was textiel.

Jörg heeft een nuttig en informatief boek geschreven, maar het is jammer dat tekst en illustraties sporen van haastwerk vertonen. De nummers bij de foto's van het porselein en andere voorwerpen zijn niet met de tekst zelf verbonden. Die tekst zelf bestaat vaak merkbaar uit achter elkaar geplaatste aantekeningen en vertoont herhalingen. De Engelse vertaling bevat rare zaken als bijvoorbeeld 'water vessels' voor watervaten (42), 'main sheet' voor grootzeil (44) of 'third watch' voor derde waak (47). Relevante aardrijkskundige namen zijn op de kaart van bladzijde 22 niet te vinden.

J. R. Bruijn

E. P. de Booy, e.a., *Van erfenis tot studiebeurs. De Fundatie van de vrijvrouwe van Renswoude te Delft. Opleiding van wezen tot de 'vrije kunsten' in de 18de en 19de eeuw. De fundatiehuizen. Bursalen in deze eeuw* (Hollandse studiën XV; Delft: Drukkerij Meinema, Fundatie van Renswoude, 1985, 319 blz., f50,-, ISBN 90 704 03 15 3 (ingen.), ISBN 90 704 03 16 1 (geb.)).

In 1754 overleed Maria Duyst van Voorhout, vrijvrouwe van Renswoude, op 92-jarige leeftijd. Ze was miljonair, kinderloos en zonder favoriete neven of nichten. Bij testament wees ze drie weeshuizen aan als erfgenaam, het Burgerweeshuis te 's-Gravenhage, het Stadsambachtskinderhuis in Utrecht en het Weeshuis der Gereformeerden binnen Delft. Elke instelling verwierf zo ruim 500.000 gulden, ondergebracht in drie zelfstandige stichtingen (hoewel de besturen van deze drie Fundaties van Renswoude regelmatig contact met elkaar onderhielden). Elke stichting koos met de opbrengst van het kapitaal intelligente jongens van 15 jaar en ouder uit het weeshuis, bracht hen ergens afzonderlijk onder dak en leidde hen op tot de 'mathesis, teekenen of schilderkunst, beeldhouwen of beeldsnijden, oefeningen in sware dijkagien tot behouding van ons landt of dergelijke libre consten'.

Dit gedenkboek beperkt zich tot de Delftse Fundatie en gaat in drie bijdragen in op het gegeven onderwijs, de huisvesting en de beleidswijzigingen in de twintigste eeuw.

Het meest uitvoerige stuk is van de hand van mevrouw E. P. de Booy, die zeer gedetailleerd nagaat welk onderwijs werd gegeven door de intemaatsstaf aan 136 jongens, die tussen 1756 en 1920 op het instituut verbleven. Het was voor die tijd uitstekend onderwijs, in de achttiende eeuw ongeveer gelijk te stellen aan het huidige hoger beroepsonderwijs. In de negentiende eeuw kwam de nadruk meer te liggen op de voorbereiding tot en ondersteuning bij externe schoolopleidingen.

Het aardigste in dit stuk is overigens niet zozeer de analyse van het onderwijsaanbod, als wel het inzicht in de overwegingen rond de beroepskeuze van de leerlingen. Zo meende de intemaatsstaf in het midden van de achttiende eeuw dat de leerling Adriaan Besemer een middelmatig verstand had, geen aanleg voor wiskunde en tener gebouwd was. Dat maakte